

Osmanlı Kaynaklarının Gözüyle “Yılan Hikayesi”ne Dönüşen Bir Yargı Krizi: Stampa Davası [1860-1874]

A Judicial Crisis That Turned into a Long Messy Problem Through the Eyes of Ottoman Sources: The Stampa Case [1860-1874]

Hasan Ali Çakmak*

Öz

Bu makale, on yılı aşkın bir süre devam eden ve Osmanlı Devleti ile İtalya Krallığı arasında ciddi ve uzun soluklu bir yargı krizine yol açan Stampa Davası'nı ayrıntılı bir şekilde analiz etmektedir. Kesin sonucu tam olarak bilinemeyen ve çalışmada Osmanlı kaynaklarının aktarımı doğrultusunda 1860-1874 yıllarıyla sınırlanan krizin temelini, Sultan Abdülmecid'in (ö. 1861) cariyelerinden Şevkişar Kadınefendi'ye ait kıymetli mücevherlerin Kahvecibaşı Süleyman Faik Efendi tarafından İtalyan tüccar Antonio Giulio Stampa'ya rehin verilmesi ve Stampa'nın bu teminatı hukuka aykırı biçimde satması oluşturmaktadır. Başlangıçta basit bir ticari anlaşmazlık gibi görünen mesele, kısa sürede karmaşık bir adli ve diplomatik boyut kazanarak uluslararası ilişkileri de etkilemiştir. Araştırma, Osmanlı arşiv belgeleri, dönemin gazeteleri ve literatür gibi kapsamlı birincil ve ikincil kaynaklara dayanmaktadır. Çalışmada, davayı çözüme ulaştırmak için teşebbüse geçen Ticaret Meclisi ve farklı tahkim komisyonlarının tüm girişimlerine rağmen kararlarını dayatamama olgusu analiz edilmektedir. Bu bağlamda, Osmanlı idarecilerinin kapitülasyon rejiminin yarattığı sınırlamalar altında yabancı tebaa karşısında kendi kanunlarını ve yaptırımlarını uygulama konusunda yaşadığı çaresizlik ele alınmaktadır. Davanın bir fiyaskoya dönüşmesinde ve uzamasında, kapitülasyon rejiminin getirdiği engellerin yanı sıra, İtalyan tüccarın söz konusu tarihlerde Osmanlı topraklarından Avrupa'ya sirayet eden büyük çaplı bir ticari krizin akabinde iflas etmesinin ve hatta hanedan içi rekabetin belirleyici olduğu ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Stampa Davası, Antonio Giulio Stampa, Kahvecibaşı Süleyman Efendi, Şevkişar Kadınefendi, Şehzade Murad Efendi.

Abstract

This article provides a detailed analysis of the Stampa Case, which triggered a serious, prolonged legal crisis between the Ottoman Empire and the Kingdom of Italy that lasted for over a decade. The crisis, whose exact outcome remains unknown and, according to Ottoman sources, was limited to the years 1860-1874, stems from the incident in which valuable jewels belonging to Şevkişar Kadınefendi, one of Sultan Abdülmecid's (d. 1861) concubines, were pledged by Chief Coffemaker Süleyman Faik Efendi to the Italian merchant Antonio Giulio Stampa, who then illegally sold the collateral. What initially appeared to be a simple commercial dispute quickly escalated into a complex legal and diplomatic issue that affected international relations. The research draws on extensive primary and secondary sources, including Ottoman archival documents, contemporary journals, and literature. It analyzes the inability of the Chamber of Commerce and various arbitration commissions to enforce their decisions despite repeated attempts to resolve the case. In this context, the study examines the frustration of Ottoman governors in enforcing their own laws and imposing sanctions on foreign subjects, constrained by the limitations imposed by the capitulation regime. It demonstrates that the case's protracted nature and failure were influenced not only by the obstacles imposed by the capitulation regime but also by the bankruptcy of the Italian merchant following a large-scale commercial crisis that spread from Ottoman territories to Europe during that period, as well as by internal dynastic rivalries.

Keywords: Stampa Case, Antonio Giulio Stampa, Chief Coffemaker Süleyman Efendi, Şevkişar Kadınefendi, Prince Murad Efendi.

* Sorumlu yazar - Corresponding author & Bitlis Eren Üniversitesi hasanalicakmak@yandex.com.tr

Araştırma Makalesi - Research Article & Benzerlik / Similarity: 1

Başvuru & Submitted: 11 Kasım 2025 & Kabul & Accepted: 20 Nisan 2026

Atıf & Citation: Çakmak, H. A. “Osmanlı Kaynaklarının Gözüyle “Yılan Hikayesi”ne Dönüşen Bir Yargı Krizi: Stampa Davası [1860-1874]”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 29 (2026): 384-404.

Published by the Journal of Ottoman Civilization Studies, İstanbul, Türkiye

This is an open-access article under the CC BY-NC 4.0 license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Giriş

“Sultanlar gece mehtaplarda gezermiş.
Benim gece mehtapta gezer kızım yoktur.
Onları da reddedeceğim.
Bu heriflerin harekâtı artık namusuma dokunur oldu.”¹

Cevdet Paşa'nın *Maruzat* adlı eserinde paylaştığı bu sözler Sultan Abdülmecid'e atfedilir. Padişahın kızlarına ve kadınlarına karşı sarf ettiği şu cümleler, ilk bakışta bir tehdit gibi görünse de aslında çaresizliğini dile getirdiği bir feryat, bir yakarıştır. Zira 19. yüzyıl Osmanlı hanedanının sefahati ile gündeme geldiği ve en çok borçlandığı dönemlerden birisi olmuştur. Bu bağlamda Sultan Abdülmecid'in saltanat dönemi (1839-1861) ise fevkalade önemli, ayrı bir yer tutmaktadır. Pek çok cariyesiyle dillere düşen ilişkiler kuran padişah, kalabalık harem yaşantısının ağır yükünü sadece manevi olarak değil, maddi olarak da çekmiştir. Bu durumun en önemli göstergelerinden birisi Haziran 1847'den itibaren saraya ait gelir-giderlerin idaresi amacıyla yeniden yapılandırılan Hazine-i Hassa Nezareti'nin sultanın vefatına değin önemli finansman krizleri yaşamasıdır.²

Kurum bu krizleri atlatabilmek için çeşitli yöntemlere başvurmuştur. Bu amaçla, hazine için yeni gelir kaynakları yaratma, Galata bankerlerinden büyük miktarda avans alma ve tahvilat emisyonları gerçekleştirme gibi yollara gidilmiştir.³ Dersaadet Bankası ve 1856 yılında İngiliz sermayedarlar tarafından kurulan Ottoman Bank da alternatif finansman kaynakları olarak değerlendirilmiştir.⁴ Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında Hazine-i Hassa borçları göze batar bir hâle gelmiştir. Zira muharebenin devlet hazinesine bindirdiği yüksek maliyet, ricali ilk defa yurt dışından borç alma fikrine boyun eğmeye itmiş; eş zamanlı olarak saray kadınlarının harcamalarının ayyuka çıkması ve inşaat projelerinin sebep olduğu mali sıkıntılar, bürokrasi içerisinde homurdanmalara yol açmıştır. Sultan Abdülmecid'in haremindeki 10 kadının borçları, savaş esnasında yalnızca bir yıllık süre içinde, ordunun masrafları için çıkarılan özel bir kaimenin (ordu kamesi) emisyon miktarına yakın bir meblağa ulaşmıştır.⁵

1857 yılında 12,5 milyon liralık esham-ı cedide çıkarılarak Hazine-i Hassa masraflarının piyasadaki esham-ı mümtaze ve faizli kaimelerle birlikte konsolide edilmesi düşünülmüştür. Fakat hazineden alacağı bulunan bazı sarraf ve tüccarların itirazları ve hükûmetin dış borç arayışları nedeniyle bu karardan geri adım atılmıştır.⁶ Bunun üzerine

¹ Ahmed Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, haz., Yusuf Halaçoğlu (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980), 13.

² Arzu Tozdoğan Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000), 19-20.

³ Arzu Terzi, *Saray Mücevher İktidar* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009), 29-30.

⁴ Murat Hulkiender, *Bir Galata Bankerinin Portresi: George Zarifi (1806-1884)* (İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2003), 23-24; Nursel Manav, *Osmanlı Maliyesi ve Baltazlılar* (İstanbul: Libra Yayıncılık, 2019), 73.

⁵ Ali Akyıldız, *Mümin ve Müsrif Bir Padişah Kızı Refia Sultan* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2015), 124; Hasan Ali Çakmak, *Meclis-i Âli-i Hazâin: Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri 1860-1866* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2023), 36.

⁶ Ali Akyıldız, *Para Pul Oldu* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 75-76; Hüseyin Al ve Şevket Kâmil Akar, *Osmanlı'dan Günümüze Galata Borsası 1830-1873* (İstanbul: Borsa İstanbul, 2013), 103 ve 113.

Ağustos 1858’de mali durumu değerlendirmek amacıyla toplanan bir mecliste şiddetli münakaşalar yaşanmış ve saray inşaatlarına ara verilip Hazine-i Hassa giderlerinin sınırlandırılması gündeme getirilmiştir.⁷ Hadiselerin gidişatı, Sultan Abdülmecid’in yerine veliaht Abdülaziz Efendi’nin tahta geçirilmesi dedikodularını doğurunca, padişahın keskin bir müdahale ihtiyacı duymasına yol açmıştır. Bir hatt-ı hümayun yayımlayarak hanedan mensuplarının kendilerine verilen ödenekleri aşmamalarını ve saraya karşılıksız mal tedarik edenler hakkında yasal önlemler alınacağını açıklamıştır.⁸

Ne var ki, padişahın bu katı tutumu kısa bir süre sonra yerini gevšemeye bırakmıştır. Zira Babiali, önce piyasada tasfiye edilmesi gereken esham-ı mümtaze’ler için 500.000 keselik hazine tahvilatı çıkardıktan sonra, Ottoman Bank’ın aracılığıyla Londra merkezli Dent & Palmer şirketi ile nominal tutarı 5 milyon sterlinlik bir dış borçlanma sözleşmesi imzalayıp piyasadaki faizli kaimenin tedavülüne son vermiştir.⁹ Devlet hazinesinin sıkıntıları kısa vadede çözülünce ertesi yıl sarayın masraflarının ödenebilmesi için %6 faizli 85.000 kese tutarında on senelik sergiler çıkarılmıştır.¹⁰ Böylece 1847 yılında 68,5 milyon kuruş olan bütçedeki saray tahsisatı takip eden 12 yılda tedricen artarak 156.734.871 kuruşa ulaşmıştır.¹¹ Söz konusu artış zaman içerisinde kurumun masraflarının devlet hazinesinin giderlerine karışmasına sebebiyet vermiştir. Osmanlı borçlarının sürdürülebilirliğinin önünde mühim bir engel teşkil etmiş ve maliyenin ıslahı için İstanbul’a gelen yabancı uzmanlar tarafından dahi acil önlem alınması gereken konular arasına dahil edilmiştir.¹²

Hazine-i Hassa bütçesi mali disiplin açısından gevşedikçe Sultan Abdülmecid’in haremî eleştirilerin odağında kalmaya devam etmiştir. Bilhassa cariyesi Serfiraz Hanım ile kızları Refia ve Fatma Sultanların harcamaları hazinenin sürekli olarak açık vermesine yol açtığından ötürü padişahın yumuşak karnı olmuştur.¹³ Sultanın az bilinen ancak yüksek miktarda borçlanan bir haremî de Şevkiefsar Kadınefendi’ydi. Bir gün oğlu Şehzade Murad Efendi’nin (V. Murad) tahta çıkabileceğine dair beslediği umutlarla tanınan Şevkiefsar kadın (d. 1820), kahvecibaşısı Süleyman Faik Efendi aracılığıyla İtalyan tüccar Stampa ile yaptığı borç sözleşmesi nedeniyle 10 yıldan uzun bir süre İtalya ile Osmanlı arasındaki ilişkilerin kilitlenmesine yol açmıştı.¹⁴

⁷ Cevdet Paşa, *Tezâkir 13-20*, haz., Cavid Baysun (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1960), 52.

⁸ Cevdet Paşa, *Ma’rûzât*, 12.

⁹ Akyıldız, *Para Pul Oldu*, 76-79.

¹⁰ Esma Gül Yetiş Doğan, *Osmanlı İç Borçlanma Sisteminde Modernleşme 1839-1881* (İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları, 2022), 138-139.

¹¹ *Osmanlı Mali İstatistikleri Bütçeler 1841-1918*, haz., Tevfik Güran (Ankara: İstatistik Enstitüsü, 2003), 24 ve 51.

¹² Hasan Ali Çakmak, “Fransız Maliyeci Marquis de Ploeuç’un İstanbul Serüveni (1859-1867),” *Aşk ile Çalışan Yorulmaz: Ali Akyıldız Armağanı*, ed., Mehmed Yaşar Ertaş, İlhami Yurdakul ve Ömerül Faruk Bölükbaşı (İstanbul: Timaş Yayınları, 2023), 223.

¹³ Akyıldız, *Refia Sultan*, 130-135; Serap Sunay, *Hemşinli Mehmed Ali Paşa* (İstanbul: Timaş Akademi, 2023), 385-386.

¹⁴ A. D. Alderson, *the Structure of the Ottoman Dynasty* (Oxford: Clarendon Press, 1956), 167.

1. Uyuşmazlığın Esası ve Başlangıcı (1860-1861)

Kadınefendinin hademelerinden Süleyman Faik Efendi ile İtalya (Sardinya) tebaasından Antonio Giulio Stampa arasında meydana gelen davanın esası 20 Eylül 1860 tarihinde iki taraf arasında imzalanan bir rehin sözleşmesine dayanmaktadır. Bu tarihte Kahvecibaşı Süleyman Efendi, Stampa'nın Galata'da Perşembe Pazarı'ndaki mağazasına giderek kendisinden borç almak istediğini belirtmiş, karşılığında Şevkiefsar Kadınefendi'ye ait elmas ve inci süslemeli mücevherleri teminat olarak göstermiştir.¹⁵ Fransa tebaasından Sarraf Stamatiadis, Komisyoncu Aleko Kılıçyan ve Kuyumcu Crustalle'in de kendisine eşlik ettiği bu esnada bizzat Stampa tarafından Fransızca bir senet kaleme alınmıştır. Sadece Türkçe bilen Süleyman Efendi, senedin muhtevasını beraberrinde getirdiği şahıslara sorduktan sonra kabul etmiş ve mühürlemiştir.¹⁶ Luca adında Stampa tarafından çağrılan bir kuyumcunun da şahadet ettiği işlemin hemen ardından teminat verilen mücevherler mühürlenerek Stampa'ya teslim edilmiştir.¹⁷

Hazırlanan sözleşmeye göre Süleyman Efendi net olarak ve kaime cinsinden 393.750 kuruş borç almış, 180 gün sonunda bu borcu 56.250 kuruş faiziyle birlikte Stampa'ya ödeyeceğini taahhüt etmiş ve böylece toplamda 450.000 kuruşluk bir yükün altına girmiştir.¹⁸ İki taraf arasında yapılan sözleşmede rehin verilen mücevherlerin ayrıntılı bir tarifi yapılmamış, kıymeti 660.000 kuruş olarak gösterilmiş ve vade bitiminde borç ödenmediği takdirde Stampa'ya mücevherleri satma yetkisi tanınmıştır. İtalyan tüccar, bu mücevherleri sattığı takdirde alacağını tahsil edip kalan miktarı Süleyman Efendi'ye vermekle yükümlü tutulmuştur.¹⁹

Süleyman Efendi'nin ifadesine nazaran, vadenin sona ermesine 15 gün kala Stamatiadis tüccara gönderilerek borcun ödeneceği ve rehlin alınacağı konusunda haber verilmiştir. Stampa ise vadesi gelmedikçe akçe kabul etmeyeceğini ve paraya ihtiyacı olmadığını ifade etmiştir. Binaenaleyh vade günü gelip çatınca tüccar parasını istemiş;

¹⁵ Arşiv belgelerinde bir sacco (İtalyanca çuval) hucuna tutuşturulmuş olarak geçen bu mücevherlerin ilginç bir hikayesi vardır. Mithat Cemal Kuntay, Ali Ekrem Bolayır'ın müsvedde hâlindeki notlarına dayandırdığı bir anekdotta bu mücevherlerin Şehzade Murad Efendi doğduğu sırada annesi tarafından giydirilen bir hırkaya ait olduğunu ifade etmektedir. Velihtın lalası (!) Divrikli Süleyman Efendi tarafından İngiltere (!) tebaasından İsteyan'dan alınan 400.000 (!) kuruş karşılığında rehin bırakıldığı iddia edilen bu kıymetli eşya, Kuntay'ın biyografisini yazdığı Namık Kemal ile Murad Efendi'nin tanışmalarına da vesile olur. Velihtın dava yazışmalarını o sırada *Tasvir-i Efkar* gazetesi yazarı olan Kemal'e yazdırdığı ve üslubunu beğenmesi üzerine Kurbağalıdere'deki köşküne çağırıp kendisinden edebiyat dersleri aldığı nakledilmektedir [Mithat Cemal Kuntay, *Namık Kemal: Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında Cilt I* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009), 96].

¹⁶ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye, Hukuk Kısmı (HR.H), 530/43, lef 8; Hariciye, Siyasi (HR.SYS), 788/1, lef 13; *Memoire Pour Suleyman Effendi, Demandeur Contre A. G. Stampa Defendeur, Dans L'instance Pendante Devant Le Tribunal Arbitral* (Constantinople, Imprimerie Centrale, 1865), 5.

¹⁷ *Memoire Pour Suleyman Effendi*, 5.

¹⁸ Her ne kadar alındığı tarihlerde kaimenin değerinde çeşitli dalgalanmalar olsa da borçlanılan bu meblağın büyüklüğünü tespit ve mukayese etmek için, 1276 (1860-1861) tarihli Osmanlı bütçesinde ormanlardan 428.833 kuruş gelir elde edildiğini, yine aynı bütçedeki Sisam adasının vergi gelirinin 400.000 kuruş olduğu hatırlatmak yerinde olur [*Osmanlı Mali İstatistikleri Bütçeler 1841-1918*, 52].

¹⁹ *Memoire Pour Suleyman Effendi*, 5-6.

o sırada hastalığıyla meşgul olan Süleyman Faik Efendi, paranın tedarikiyle uğraşırken vadeyi üç beş gün geciktirince İtalyan tüccardan mücevherleri satacağı cevabını almıştır.²⁰ Beklenmedik bu muamele karşısında ek süre talep eden Süleyman Efendi parayı temin etmeye çalışmıştır. Hasta olmasına karşın, sedye ile iki gün üst üste tüccarın dükkanına gitmiş; şahsı bulamadığı için alacağını da verememiştir. Bunun üzerine tüccardan şüphelenerek durumu önce Şevkiefsar Kadınefendi'ye, daha sonra da saray borçları konusunda yetkili bir makam olan seraskerliğe bildirmiştir.²¹

Serasker Rıza Paşa ise olaya hemen müdahale ederek İtalyan tüccarı yanına çağırtmış, birkaç kez bu davete icabet etmeyen Stampa'yı ancak İtalya sefaretinin aracılığıyla huzuruna getirtmeyi başaramamıştır. Mücevherlerin bir an evvel iadesini isteyen Paşa ile görüşmesinde Süleyman Efendi ile yaptığı rehin sözleşmesini kaçırmak yanıtlarla inkâr eden Stampa, bir müddet sonra mücevherlerin kendisinde olduğunu ve sözleşmenin varlığını kabul etmiştir. 5 Haziran'da bir yazı kaleme alan Rıza Paşa, vakayı Hariciye Nazırlığı'na aktararak İtalya sefaretinden rehnedilen eşyaların teslimi ve borcun tahsili konularında tüccara baskı yapılması sağlanmasını istemiştir.²² Aynı gün sefarete bir yazı gönderilerek mücevherlerin Tophane'ye teslim edilip Stampa'ya alınıp alınmayacağı tahsil edilerek, gecikmeden dolayı meydana gelecek zararın kendisine ait olacağı hatırlatılmıştır.²³

Sultan Abdülmecid'in hastalığı ve Haziran 1861'deki ölümünden istifade ederek İtalya ve Osmanlı makamlarını bir süre oyalamayı başaran Stampa, 16 Temmuz 1861'de kendisine yöneltilen ithamları reddedip Süleyman Efendi'den alacağını tahsil edebilmek için elçiliğin desteğini istemiştir.²⁴ Müteakiben saray memuru Kemal Efendi ile yaptığı bir görüşmede ise mücevherleri İngiltere'de sattığını dile getirmiştir. Sadrazam Âli Paşa tarafından 27 Ağustos 1861'de protesto edilen bu satış üzerine saray hazinesine yedi-sekiz bin keseye mal olan mücevherler iade edilmediği takdirde İtalyan tüccardan bedelinin tazmini talep edilmiştir.²⁵ Ancak iade işlemi için gereken çaba gösterilmeyince Ekim 1861'de meselenin hukuki bir platforma taşınacağı anlaşılmıştır. Süleyman Efendi bu tarihlerde hastalığının süreci takip etmesine engel çıkaracağını düşündüğünden Şehzade Murad Efendi'nin lalası olan Ahmed Efendi'yi kendisine vekil tayin etmiştir.²⁶ Ayrıca 27 Kasım 1861'de kaleme aldırıldığı arzuhalinde davanın Ticaret Nazırı ve muteber tüccarlar huzurunda veya yeni kurulan Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye

²⁰ BOA, *HR.H*, 530/43, lef 8.

²¹ BOA, *HR.SYS*, 788/1, lef 13; Hariciye, Tercüme Odası (*HR.TO*), 441/54; Cevdet Paşa, *Tezâkir* 13-20, 53-54.

²² BOA, *HR.H*, 530/43, lef 12.

²³ BOA, *HR.H*, 530/43, lef 10.

²⁴ BOA, *HR.SYS*, 788/1, lef 13.

²⁵ *Memoire Pour Suleyman Effendi*, 7.

²⁶ BOA, *HR.H*, 530/43, lef 11.

bünyesinde görülmesini önermiştir.²⁷ Bunun üzerine mesele Sadrazam Keçecizâde Fuad Paşa tarafından Aralık 1861’de Ticaret Nezareti’ne havale edilmiştir.²⁸

Osmanlı ve yabancı hâkimlerden oluşan Münif Efendi (Paşa) başkanlığında toplanan İkinci Ticaret Meclisi, anlaşmazlığı incelemiş; elçiliğinin yardımıyla İtalyan tüccar Stampa mahkeme huzuruna -geç de olsa- çıkarılabilmiş ve mücevherler yurt dışında satıldığı bilgisi, alınan ifadelerle zabıtlara geçirilmiştir.²⁹ Dava ile ilgili süreçte resmî yazışmalarda Şevkiefsar Kadınefendi’den ve Şehzade Murad’ın adından bahsetmekten özenli bir biçimde kaçınılmıştır. Mecliste kendisine yetkili makamlara haber vermeden mücevherleri satmasının yasalara aykırı olduğu hatırlatılan Stampa, davranışının yanlışlığını kabul etmekle birlikte bu hakkın Süleyman Efendi ile yaptıkları sözleşmeden doğduğunu iddia etmiştir. Mücevherlerin Londra’da satışına dair tüccardan delil göstermesini isteyen meclis, verilen vaate rağmen bir netice alamamıştır.³⁰ Süleyman Efendi’ye bilgisi dışında senete yerleştirildiğini savunduğu fiyattan aldığı borç düşülerek kalanını araması gerektiği bildirilmiştir.³¹

Ticaret Meclisi’nin bu kararı üyelerine ve başkanına pahalıya mal olmuştur. Stampa’nın iddialarını onaylayan tüccarlar kısa süre sonra Meclis’ten ihraç edilmiştir.³² Münif Efendi de Meclis Başkanlığından alınarak Tercüme Odası mütercim-i evvelliğine getirilmiştir.³³ Davayı yakından izleyen Ticaret Nazırı Safvet Efendi ise İtalya elçiliği tercümanı Graziani’yi yanına çağırarak, mücevherlerin Londra’ya gönderilmeden önce İstanbul’da bir aracıya satıldığını işitmiş ve bu satışı ispatlaması için Stampa’ya bir hafta ek süre tanımıştır. Fakat Stampa Ticaret Meclisi oturumlarına katılmamakta ısrar ederken tercümanını nazıra göndererek satışa dair bir şahadetname getireceğini haber vermiştir. Ardından bu fikirden de geri adım atmış ve İtalya sefaretinin desteğini alarak Ticaret Meclisi üyelerinden teklif gelmedikçe kendisinden böyle bir talepte bulunulmayacağını kaydetmiştir. Araya yılbaşı ve yortu günlerinin girmesiyle dava gecikmiştir. Sefarete gayriresmi olarak müracaat edilerek Stampa’nın mücevherleri sattığı hususunu kanıtlaması için destek istenmiştir.³⁴

Süleyman Efendi, Ocak 1862’de Ticarethane’deki davaya gelmeyen Stampa’yı protesto etmiş ve vukua gelen zarar ve ziyanın tazmininin kendisinden yapılacağını

²⁷ BOA, HR.H, 530/43, lef 7; Ali Akyıldız, *Osmanlı Merkez Bürokrasisi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018), 254.

²⁸ BOA, HR.H, 530/10.

²⁹ BOA, HR.H, 530/12.

³⁰ *Memoire Pour Suleyman Effendi*, 7-8.

³¹ BOA, HR.H, 530/43, lef 8.

³² BOA, HR.SYS, 788/1, lef 13.

³³ Sezai Balcı, *Bâbîali Tercüme Odası* (İstanbul: Libra Yayıncılık, 2013), 178-179; Fatma Erten, “Osmanlı Devleti’nde Modernleşme Hareketleri Sürecinde Bir Maarif Nazırı: Münif Paşa ve Tasavvurları,” *Çağdaşlaşan Osmanlı Eğitimi Üzerine Seçilmiş Yazılar*, ed. Hasan Ali Çakmak (Konya: Çizgi Kitabevi, 2025), 16.

³⁴ BOA, HR.H, 530/43, lef 9; Hasan Ali Çakmak, *Bâbîali’de Bir Ömür: Mehmed Esad Safvet Paşa* (İstanbul: Timaş Akademi, 2023), 66.

elçiliğe bildirilmesini rica etmiştir.³⁵ Ayrıca vefatı, firarı veya iflası hâlinde mücevherlerin hakiki kıymeti olduğunu iddia ettiği yedi-sekiz bin kesenin güvence altına alınması için İtalyan tüccarın kefalete bağlanması talebinde bulunmuştur.³⁶ Stampa ise kefil önerilerini önce geri çevirmiş, ardından hakkında karara bağlanmış bir dava olmadığı sürece bu talebe sıcak bakacağını aktarmıştır.³⁷

İtalya elçiliğini Ticaret Nazırı Safvet Efendi'nin tespitleri ve Ticaret Meclisi'nin tetkiki hakkında bilgilendiren Âli Paşa, Stampa'nın mücevherleri sattığı kişiyi ve satış koşullarını belirtmekten imtina ettiğini yazmıştır.³⁸ Ayrıca tüccarın davranışlarının etik olmadığını ve meclisin beyanına istinaden Stampa'nın satış işlemini önceden haber vermeden yaptığını vurgulamıştır. Süleyman Efendi, Antonio Stampa ile 20 Eylül 1860'ta yapılan sözleşmenin taraflara artan gelirleri iade etme sorumluluğu getirdiğini belirtmiştir. İtalya elçiliği ise tüccarın beyanına dayanarak 15 Şubat 1862'de gönderdiği cevapta 1861 yılının ilk aylarında yaşanan ticari krizin Stampa'nın mücevherleri satmasında etkili olduğunu kaydetmiştir. Mücevherlerin yedi-sekiz bin kese civarında olduğuna dair iddianın gerçekte bağdaşmadığını ve tüccarın elçilikten öncelikle alacağını tasfiyesi için yardım istediğini aktarmıştır.³⁹

Bu iddialar arasında tetkik ettiğimiz arşiv vesikalarına nazaran Osmanlı makamlarının en çok sessiz kaldığı ve görmezden gelmeye çalıştığı hususun ticari kriz olduğunu ifade etmek gerekir. Kanaatimize göre bunun nedeni bu maddenin devlet idarecileri açısından “gocunacak bir yara” olduğu gerçeğidir. Zira Stampa ile Süleyman Faik Efendi arasında anlaşmazlığın ortaya çıktığı tarihlerde Osmanlı maliyesinde bir temerrüt hâli ortaya çıkmıştır. Babiali'nin dış borçlanma girişimleri sonuçsuz kalmış, Galata kreditorlerinden alınan borçların ödenememesi üzerine Fransa ve İngiltere ekonomilerini de derinden etkileyecek beynelmilel bir kriz patlak vermiş ve Levant ticaretinde öncü rol üstlenen firmalar birbiri ardına iflas bayrağını çekmiştir.⁴⁰ Piyasanın büyük oyuncularının başlarına böyle elim bir hadisenin geldiği dönemde Stampa'nın söz konusu krizden etkilendiğinin ispatı için ekstra delil aramak gerekmemektedir. Durum Babiali'nin sessizliğinden ve Süleyman Efendi'nin iflas ihtimalini düşünerek tüccardan kefil talep etmesinden açıkça anlaşılmaktadır.

Mücevherlerin esas kıymetinin altı-yedi bin kese civarında olduğuna yönelik olarak Babiali tarafından ısrarla üzerinde durulan iddia ise zaman içerisinde Stampa'nın argümanlarına hizmet edecek ve davanın uzun bir süre gecikmesinde temel faktörlerden birini teşkil edecektir. Zira bu olağanüstü değer, senette yer alan miktarın yaklaşık beş altı katı kadardı ve hakiki değer olup olmadığı konusunda kuvvetli şüpheler uyandırıyor. Davada Süleyman Efendi tarafının bu noktaya getirdiği açıklama da çelişkiler

³⁵ BOA, HR.H, 530/43, lef 1 ve lef 24.

³⁶ BOA, HR.H, 530/43, lef 5 ve lef 23.

³⁷ BOA, HR.H, 530/43, lef 22; 530/47.

³⁸ BOA, HR.H, 530/15.

³⁹ *Memoire Pour Suleyman Effendi*, 26; BOA, HR.H, 530/16, lef 3.

⁴⁰ Stefanos Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye: Tanzimat'tan I. Dünya Savaşı'na*, çev., Babür Kuzucu (İstanbul: Gözlem Yayınları, 1975), II, 765-766; Hüseyin Al-Şevket Kâmil Akar, “Osmanlı Maliyesinde Kısır Döngü ve 1861 Ticari Krizi,” *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* Sayı 18 (2008): 51-86.

barındırmaktaydı. Yukarıda ifade edildiği üzere, söz konusu meblağın kendisinden habersiz yazıldığını beyan eden Süleyman Efendi tarafı, bir müddet sonra bu iddiasından vazgeçip Stampa'nın vade tarihinde katı davranmaması ve ileride mücevherlere istinaden aynı tüccardan başka borçlanmaların da yapılabilmesi inancıyla böyle bir değer biçilmesine rıza gösterildiğini savunmaya başlamıştır.⁴¹ Diğer bir ifadeyle, sözleşme yapılırken mücevherlerin gerçek değerinin hesaplanması hususunda ihmalkâr bir tutum sergilendiğini kabul etmiştir.

İtalya elçiliğinin 15 Şubat tarihli beyanatı üzerine tekrar bir yazı kaleme alan Âli Paşa 31 Mart 1862'de Sefir Marcello Cerruti'ye Stampa'nın vade sonunda Süleyman Efendi'yi temerrüde düşürdüğünü kanıtlamadığını, mücevherlerin satışı hakkında ne Osmanlı ne de İtalya makamlarına bilgi verdiğini ve Ticaret Meclisi kararlarının dürüstlüğüne tartışılmasına izin vermeyeceğini aktarmıştır. Bu tür girişimlerin mahkemenin otoritesine zarar vermesinin yanında Osmanlı topraklarında ticaret yapan İtalya tebaasının menfaatini de zedeleyeceğinden tehditkâr bir biçimde söz ederek elçilikten Stampa'ya mahkeme hükümlerine uymasını telkin etmesini istemiştir.⁴²

2. Davanın Diplomatik Meseleye Dönüşmesi (1862-1864)

Ticaret Meclisi kararını Stampa'ya kabul ettirmek için pek bir gayret göstermeyen İtalya elçiliği, davanın tahkime götürülmesini gündeme getirmiştir. Bu önerinin Babıali tarafından da hüsnükabul görmesi ve 2 Haziran 1862 tarihinde bir uzlaşma senedi (compromis) imzalanmasıyla Stampa Davası resmen diplomatik bir meseleye dönüşmüştür.⁴³ Uzlaşma hükmünce kurulacak tahkim komisyonunun dört hakemden meydana gelmesi kararlaştırılmış, İtalya sefareti tarafından Thomas ve Lafontaine isimlerinde Fransız ve İngiliz uyruklu iki hakem tayin edilmiş, Babıali ise komisyonda Revelaky ve Alexandre Crespin'in Süleyman Efendi'yi temsil etmesini uygun görmüştür. Adı geçen hakemler arasında eşit bir oylama vuku bulması hâlinde İtalya ve Osmanlı Devleti tarafından bir üst hakemin atanmasında mutabakata varılmış, bu kişinin yetkisi de mevcut görüşlerden birini tercih etmekle sınırlandırılmıştır.⁴⁴

Tahkim Komisyonu çalışmalarına öncelikle tarafları davet ederek başlamıştır. İtalyan tüccar Stampa başlangıçta bu davete icabet etmemiş, vekilini dahi göndermemiştir.⁴⁵ Süleyman Efendi ise Stampa'dan borç aldığı 450.000 kuruşun karşılığında verdiği değerli eşyaların bulunduğu mühürlü sandığın kendisine iade edilmesinde ısrarcı olmuştur. Geri ödemeyi teklif etmesine rağmen, tüccarın alacağını almaya yanaşmadığının altını çizmiştir.⁴⁶

Bir müddet sonra komisyonun çağrısına kulak veren Stampa da üyelere 1861 yılı mayıs ayının nihayetinde mücevherleri Galata'da mücevherat ticareti yapan Watson and

⁴¹ *Memoire Pour Suleyman Effendi*, 5.

⁴² BOA, HR.H, 530/16.

⁴³ BOA, HR.H, 530/20.

⁴⁴ BOA, HR.H, 530/17; 530/21; 530/43, lef 21.

⁴⁵ BOA, HR.H, 530/22.

⁴⁶ BOA, HR.H, 530/13.

Co. aracılığıyla Londra'daki müzayede şirketi Carr and Hoare firmasına sattığına dair kanıt sunmuştur.⁴⁷ Böylelikle satıştan 4.622 sterlin, 16 şilin 6 pens net gelir elde edildiği ortaya çıkarılmış; ancak söz konusu belgelerde mücevherler hakkında ayrıntılı bilgi yer almaması, satılan maddelerin Süleyman Efendi tarafından verilenlerle aynı olduğu konusunda şüphelerin uyanmasına neden olmuştur.

Komisyon üyeleri Stampa'nın yaptığı satışın kanunlara aykırı olduğunu ve Süleyman Efendi'ye mücevherlerin kıymetini vermesi konusunda fikir birliği içinde olmuştur. Fakat mücevherlerin esas değerinin tespiti konusunda İtalya tarafından belirlenen iki hakem Osmanlı cenahı ile aynı kanaati paylaşmamışlardır. Sözleşmede yazılı olan tahmini kıymetin hukuki geçerliliğinin tartışılmaması gerektiğini düşünen Thomas ve Lafontaine, Stampa'nın Süleyman Efendi'den anlaşmanın vade sonu tarihi ile mücevherlerin satış tarihi arasındaki bir aylık süreden faiz almasına hükmederken uzun müddet rehnine erişimden mahrum kalan Süleyman Efendi'ye faiz verilmesini reddetmişlerdir. Londra'da yapılan satıştan elde edilen net gelirin kesin karar verilirken temel alınmasını ve Süleyman Efendi'ye söz konusu satış kaydının yanlış olduğunu kanıtlama imkânı sunulmasının lüzumunu dile getirmişlerdir.⁴⁸ Kahvecibaşı'nın temsilcileri olan Revelaky ve Crespın ise mücevherlerin değerinin bir ekspertize başvurularak tespit edilmesi ve alacaklı ile borçlu arasındaki mahsuplaşmanın bu değere göre belirlenmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.⁴⁹

Uzlaşma sağlanamayınca Babıali ve İtalya elçiliğinin müşterek gayretleriyle İstanbul'da bulunan İngiliz Konsolosluk Mahkemesi yargıcı Francis'ten üst hakem olarak davaya bakması rica edilmiştir.⁵⁰ Hariciye Nazırı Âli Paşa kendisine yapılan teklifi kabul ettikten sonra İngiliz hakime Ekim 1862'de dava ile ilgili yazışmaların ve belgelerin bulunduğu 24 parçadan oluşan evrak dosyasını göndermiştir.⁵¹ Bay Francis, bu tür davaları daha evvel inceleyerek karara bağladığı bilinen güvenilir bir isim olarak görülmüştür.⁵² Fakat komisyon tesis edilirken kendisine biçilen rol ve yetkinin dışına çıkıp meseleyi tek başına ve önceki görüşlerle tam olarak bağdaşmayan bir şekilde tahlil yoluna gitmiş, 10 Ocak 1863'te Stampa'nın Londra'dan getirdiği satış kaydına itimat ederek Süleyman Efendi'ye brüt gelir, yani 4.880 sterlin üzerinden ödeme yapılması gerektiğine hükmetmiştir. Bu da 2.398 sterlin, 18 şilin ve 5 pens gibi bir meblağ tutmuştur ki, mücevherlerin gerçek değeri hesaplanması hâlinde ondan doğacak tutarın son derece altında kabul edilmekteydi.⁵³ Bu esnada yargıcı Osmanlı makamlarına tavsiye eden İngiltere Sefiri Henry Bulwer de davaya müdahil olmuş ve Francis'in taraflara bir avukat tutarak yasal yardım almalarını tavsiye ettiğini Babıali'ye iletmıştır.⁵⁴

⁴⁷ BOA, *HR.H*, 530/23.

⁴⁸ BOA, *HR.H*, 530/24, lef 2; *HR.SYS*, 788/1, lef 5.

⁴⁹ BOA, *HR.H*, 530/23.

⁵⁰ BOA, *HR.H*, 530/27; 530/28.

⁵¹ BOA, *HR.H*, 530/29.

⁵² BOA, *HR.H*, 530/25, lef 2.

⁵³ BOA, *HR.H*, 530/30, lef 2.

⁵⁴ BOA, *HR.H*, 530/31.

Süleyman Efendi Francis'in kararını derhal protesto etmiştir.⁵⁵ Ayrıca Fransa, İngiltere, İtalya ve Yunanistan tebaasından dört dava vekiline bir rapor kaleme aldırıp Francis'in yetkisini aşan bir karar verdiğinden ötürü komisyonda oy çokluğunu husule getirmeyen hükmün iptalini istemiştir.⁵⁶ Benzer şekilde, Hariciye Nazırı Âli Paşa İtalya elçiliğine İngiliz yargıcin kararını eleştiren bir yazı yazmıştır. Davanın Ticaret Nezaretine bağlı Divan-ı İstinaf'ta ele alınmasını önermiş ve bu meclise elçiliğin tayin edeceği yabancı üyelerin de ilavesiyle çözüm üretilebileceğini aktarmıştır.⁵⁷ Fakat İtalya hariciyesi istinaf divanının Avrupa devletleri tarafından onaylanan bir kurum olmadığını öne sürerek paşanın önerisine soğuk yaklaşmıştır.⁵⁸ Müzakereler sürerken Stampa ve Süleyman Efendi gazetelere mektuplar yazarak birbirlerini suçlamış, mesele böylelikle kamuoyunun da gündemine girmiştir.⁵⁹

Âli Paşa, öte yandan Londra'da satılan mücevherlere ait İngilizce bir hesap pusulası ile Stampa'ya verilen mücevheratın listesini gösteren Türkçe bir pusulayı Osmanlı Devleti'nin Londra'da mukim elçisi Musurus Bey'e göndererek, iki listenin birbiriyle uyuşup uyuşmadığını, satış tarihini ve araçların adlarını araştırılmasını talimat vermiştir.⁶⁰ Zira Paşa'nın Stampa'nın mücevherlerini satmayıp bir müddet sakladığına dair şüpheleri vardı. 13 Ağustos tarihli ve Torino Sefiri Rüstem Bey'e yolladığı yazısında bu hususu açıkça belirtmiş, hatta Şehzade Murad Efendi'nin itibarına gölge düştüğünden şikâyet ettiğini ve davanın sürüncemede kalmasından payitahttaki bazı sefaret memurlarının sorumlu olduğunu yazmıştır. Stampa'yı koruduğunu tespit ettiği bu memurlar arasında, bilhassa elçi Cerruti'nin ismine yer vererek, meselenin gittikçe gecikmesinde pay sahibi olduğuna işaret etmiştir.⁶¹

Âli Paşa'nın talimatını alan Musurus Bey, İngilizce pusulanın sahte olup olmadığını tespit ettirebilmek için sefaret avukatını görevlendirmiştir. Bu şahsın kaleme aldığı 12 Eylül 1863 tarihli bir rapordan, Stampa'nın mücevherlerini gerçekten de Londra'da bulunan Carr and Hoary firmasına sattığı anlaşılmaktadır. Firmanın da Martin isimli bir komisyoncu aracılığıyla mücevheratı sattığı ve Stampa'nın verdiği İngilizce pusula ile firma kayıtlarının örtüştüğü ayrıca raporda kaydedilmiştir.⁶²

Hariciye Nazırı Âli Paşa Bank-ı Osmanî-i Şahane'ye de bir yazı yazarak Ocak 1861'de Stampa tarafından bankaya bir kutu mücevherat rehin bırakılıp bırakılmadığını sormuştur. Bırakılmışsa hangi tarihte geri alındığı, mücevherata ne kadar değer biçildiği ve bankadan alınan kredinin miktarı gibi hususların bildirilmesini istemiştir.⁶³ 19 Ağustos 1863'te paşaya cevap yazan banka idarecileri, Stampa'nın 30 Ocak 1861'de banka-

⁵⁵ BOA, *HR.H*, 530/32; *HR.TO* 490/20, lef 4.

⁵⁶ BOA, *HR.SYS*, 788/1, lef 10.

⁵⁷ BOA, *HR.H*, 530/33; 530/34.

⁵⁸ BOA, *HR.SYS*, 788/1, lef 6.

⁵⁹ BOA, *HR.TO*, 490/20, lef 3.

⁶⁰ BOA, Hariciye, Londra Sefareti (*HR.SFR.3*), 81/57; *HR.SYS*, 788/1, lef 8.

⁶¹ BOA, *HR.SYS*, 788/1, lef 16.

⁶² BOA, *HR.H*, 530/34-1.

⁶³ BOA, *HR.SYS*, 788/1, lef 17.

dan 2.000 sterlin kredi aldığını ve teminat olarak içinde 660.000 kuruş kıymetinde mücevherat bulunan bir kutuyu rehin bıraktığını yazmışlardır. 22 Şubat'ta tüccarın borcunu ödemesi üzerine kutusunun iade edildiğini açıklamışlardır.⁶⁴ Bu hususta Stampa'nın mücevherleri rehin aldığı sırada ekonomik sıkıntılar yaşadığı, vade sonu tarihine yaklaşırken bu problemini çözdüğü ve Süleyman Efendi tarafına paraya ihtiyacı olmadığını söylediği sıralarda ise gerçeği ikrar ettiği düşünülebilir. Fakat bu fikri vade sonu olan tarihe teşmil etmek için yeterli bir delil bulunmamaktadır. Aksine, söz konusu Mart-Nisan 1861 tarih aralığının Osmanlı maliyesinde sıkışıklığın had safhaya ulaştığı, devletin bu sorunu çözmek için İngiltere ve Fransa'dan yabancı maliye uzmanı çağırdığı ve bu süreçten İtalyan tüccarın da etkilenmiş olabileceği tahmin edilmektedir.⁶⁵

Stampa, Bâbîâlî'nin ısrarlı girişimleri üzerine devletini sıkıştırıp kendisini yeterince himaye etmediklerinden dem vurarak, elçi Cerruti'nin halefi Caracciolo'nun İngiltere tabiiyetine geçmeyi düşündüğünü zikretmiştir.⁶⁶ Bu durumun kendi itibarlarına zarar vereceğini sezen ve iç birliğini tesis etmeye çalışan İtalya makamları, meseleyi diplomatik zeminde tartışmaya devam ettikçe davanın sonuca bağlanması iyice gecikmiştir. Yargıç Francis'in yorumu hükümsüz olarak kabul edildiğinden dolayı İtalya Hariciye Nazırı Visconti Venosta ile temas kurularak özel bir mahkeme teşkil edilmesine uzlaşmıştır.⁶⁷ Venosta ayrıca konuyu ülkesinin Adalet Bakanı ve Hariciye Nezareti'ne bağlı Deavi-i Diplomatikıyye Meclisi ile de görüşmüştür. Bakanlıktan davanın en başta görüşüldüğü İkinci Ticaret Meclisi'ne tekrar sunulması önerisi gelirken, Deavi Meclisi kurulacak olağanüstü bir komisyonun kararının Stampa'ya cebren dayatabileceğini belirtmiştir.⁶⁸ Bunun üzerine dava 1864 yılının başlarında konsolosluk mahkemesinde ele alınmaya başlanınca Stampa tekrar itiraz etmiştir. Mahkemenin yetkisini tanımadığını öne sürerek İtalya Danıştay'ına başvurmuş, hatta dilekçesine Crispi, Bozzo, Cassinis ve Galvagno adlı dört avukatın imzalarını taşıyan bir raporu da ekleyerek süreci baypas etmeye girişmiştir.⁶⁹ Ayrıca iki devlet arasında süregelen görüşmeleri ve uluslararası kamuoyunu etkileyebilmek için avukatı Sivori aracılığıyla İtalyanca ve Fransızca olmak üzere 78 sayfalık iki baskı yapan bir broşür yayımlatmıştır. Kısa bir giriş yazısı, yargıç Francis'in soruşturma tutanağı ve dava ile ilgili bazı belgeler ile İtalyan hukukçuların Stampa'ya verdiği desteğin de içinde bulunduğu bu broşürde Süleyman Efendi'nin iddiaları hakkında “*Karşı taraf belgelerde defalarca yalan söyledi, utanmadan yalan söyledi*” gibi hakaretamiz ifadelerle yer verilmiştir.⁷⁰

⁶⁴ BOA, HR.SYS, 788/1, lef 19.

⁶⁵ Hasan Ali Çakmak, “İngiliz Maliyeciler Lord Hobart ve Morgan Hugh Foster’ın İstanbul Serüveni (1861-1863),” *Hazine-i Evrak* Sayı 7 (2025): 181-183.

⁶⁶ BOA, HR.SYS, 788/1, lef 25.

⁶⁷ BOA, HR.H, 530/40; 530/41.

⁶⁸ BOA, HR.H, 530/42, lef 4; HR.SYS, 788/1, lef 6-7; HR.H, 531/1, lef 4.

⁶⁹ BOA, HR.H, 530/46, lef 1; 530/58.

⁷⁰ İfadenin İtalyancası aynen şöyledir: “La contra parte a mentito ripetutamente in atti, ha mentito impudentemente!” Türkçe tercümemi kontrol eden Dr. Öğr. Üyesi Sait Emre Çiftçi ve Damla Durmaz Al’a şükranlarımı arz ederim [*Memoire Pour Suleyman Effendi*, 48].

3. Stampa'nın İflası: Uzlaşma Çabalarında Ümitsizlikler (1864-1874)

Babialı ve İtalya elçiliğinin Şubat 1864'te üyeleri Safvet Paşa, Salih Efendi, Fransa ve Belçika konsolosları ile İtalya konsolosluk avukatından oluşan yeni bir tahkim komisyonu kurulmasına yönelik çabaları da taraflar arasındaki ihtilafın giderilememesi ve Stampa'nın, avukatı Sivori'yi İtalyan politikacılar nezdinde destek araması için görevlendirmesi yüzünden gecikmiştir.⁷¹ Bu duruma bir de Stampa'nın 1864 yılının sonlarına doğru iflas kararı alması eklenince hem Babialı hem de Süleyman Efendi harekete geçmiştir. Kahvecibaşı, her ne kadar alacağının karşılığı olarak kabul etmese de, tüccarın konsolosluk mahkemesindeki davası sürdüğü sırada İngiliz yargıç Francis'in ilamı gereğince kançılara sandığına bırakılan zimmet akçesinin denetim altında tutulmasını istemiştir.⁷² İtalya sefareti bu talebe olumlu yanıt vermekle birlikte, taraflar arasındaki anlaşmazlık çözüme kavuşmadan meblağın iadesini reddetmiştir.⁷³

1/13 Aralık 1864'te taraflar, uyuşmazlığın yeniden bir tahkim komisyonu tarafından incelenmesi konusunda uzlaşmıştır. Bu komisyonda Bank-ı Osmanî-i Şahane'nin müdür yardımcılığı görevini üstlenen Edward Gilbertson başkan seçilmiş, Ticaret Nazırı Safvet Paşa ile Divan-ı Zaptiye Reisi Salih Efendi Süleyman Efendi tarafını, İngiliz tüccarlardan C. Peter ve Edward Francis Ede de Stampa'yı temsil etmekle görevlendirilmiştir.⁷⁴ Komisyona, davayı en baştan inceleme ve karara bağlama vazifesiyle dört aylık bir çalışma zamanı tevdi edilmiştir. Hakemlerden rıza alınmasını müteakiben, hastalık ve benzeri durumlar hariç görevlerinden çekilmemeleri uygun görülmüştür. Ayrıca komisyondan çıkacak kararın temyizinin mümkün olmayacağı ve nihai karar hükmünde kalacağı saptanmıştır. Bu kararın icrasının ise Dersaadet Ticaret Mahkemesi'nin onayına havalesi ve hem Babialı hem de İtalya elçiliği tarafından gerekli önlemlerin alınması kararlaştırılmıştır.⁷⁵

İkinci Tahkim Komisyonu da birincisi gibi kısa ömürlü olmuştur. Zira hakemlerden Safvet Paşa'nın 16 Mart 1865'te Paris elçiliğine atanması üzerine yerine Edhem Paşa tayin edilince Stampa tarafından anlaşma 11 Nisan'da tek taraflı olarak feshedilmiştir.⁷⁶ Bunun üzerine İtalya elçiliği bu tebeddülün mahkemenin alacağı kararın geçerliliği hakkında şüpheler doğurduğu gerekçesiyle yeni bir komisyon kurulması gerektiğini Hariciye Nazırı Âli Paşa'ya tebliğ etmiştir.⁷⁷ Değişiklik kendisine bildirildiğinde başlangıçta itiraz etmediği ileri sürülen Stampa da bir müddet sonra Edhem Paşa'nın hakemliğini kabul etmemiştir. Süleyman Efendi tarafından protesto edilen bu gelişme üzerine komisyonun çalışmaları askıya alınmıştır.⁷⁸

⁷¹ BOA, HR.TO, 473/6; HR.TO, 276/11; HR.H, 530/49.

⁷² BOA, HR.TO, 508/26.

⁷³ BOA, HR.TO, 494/48.

⁷⁴ BOA, HR.H, 531/13; 531/8; HR.TO, 490/20, lef 14; HR.H, 531/10; HR.TO, 490/20, lef 11-12 ve lef 21; *Memoire Pour Suleyman Effendi*, 1.

⁷⁵ BOA, HR.TO, 490/20, lef 20-21 ve lef 15; *Memoire Pour Suleyman Effendi*, 3-4.

⁷⁶ Çakmak, *Mehmed Esad Safvet Paşa*, 80.

⁷⁷ BOA, HR.TO, 276/34.

⁷⁸ BOA, HR.H, 531/15; 531/16; 531/17.

Safvet Paşa'nın evrak-ı metrukesi meyanında bulunan bir hâl tercümesinde Paşa'nın bu ani görev değişikliğinin nedenleri arasında davaya da yer verilmiştir. Söz konusu davanın kazanılma aşamasında olduğu kaydedilerek bu gelişmenin Sultan Abdülaziz'i kızdırdığı ima edilmiştir.⁷⁹ Benzer tarihlerde oğlu Yusuf İzzeddin Efendi'yi veliaht yapma arzuları taşıdığına dair güçlü ipuçları bulunan padişah hakkındaki böyle bir imayı peşin olarak reddetmek pek mümkün değildir. Zira Süleyman Efendi'nin Stampa'ya verdiği mücevherler, yukarıda da açıklandığı gibi, oğlunun bir gün tahta geçmesine dair umut besleyen Şevkiefsar Kadınefendi'ye ait bir eşyaydı.⁸⁰ Bilhassa bu hususun Safvet Paşa'nın Yusuf İzzeddin Efendi'nin rakibi konumundaki Veliht Murad Efendi ile ilişkilendirilmesinde somut bir veri olarak düşünülebileceği ve padişahı kuşkulandıracağı aşikârdır.⁸¹ Bununla beraber davanın kazanılma aşamasında paşanın başka bir göreve atandığı iddiası gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü ikinci tahkim komisyonu yalnızca iki defa toplantı yapabilmiş ve bu oturumlar da tarafların sunacağı evraka ilişkin maddeleri belirlemekten ötesine geçmemiştir.⁸²

Süleyman Efendi ikinci tahkim komisyonunun çabaları da sonuçsuz kalınca mücevherlerin iadesi talebini yinelemiş ve Stampa'nın hilekâr bir dolandırıcı olduğunu ifade ederek davasının Osmanlı mahkemelerinde görülmesini talep etmiştir.⁸³ Dava ve killiğine Paris Barosu avukatı ve masonluğuyla bilinen Louis Amiable'ı getirmiştir.⁸⁴ Babiali, daha önce Edhem Paşa'nın başkanlığında üçüncü bir tahkim komisyonu kurulmasına kalkışmışsa da, Süleyman Efendi'nin davanın ticaret meclisinde görülmesi konusundaki ısrarıyla bu fikirden vazgeçilmiştir.⁸⁵

İtalyan tüccar Stampa, yetkisiz olarak gördüğü Osmanlı mahkemelerinin bu davayı inceleyemeyeceğini ve uluslararası hukuka müracaat edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁶ Buna rağmen davanın İkinci Ticaret Meclisi'nde yeniden görüşülmesi için 7 Ekim tarihi duruşma günü kabul edilmiş ve Hariciye Nazırı Âli Paşa, İtalya sefaretine mahkemeye katılmadığı takdirde tüccarın gıyabında hüküm verileceğini tebliğ etmiştir.⁸⁷ Stampa'nın görüşleri saçma ve manasız olarak nitelendirilerek mahkemeye gelmediği takdirde bu tavrın Osmanlı topraklarında yaşayan İtalyan tebaasına karşı sert önlem

⁷⁹ *Sadr-ı Esbak Mehmed Esad Safvet Paşa'nın Hidemat-ı Saltanat-ı Seniyye'de Sebmeden Memuriyetleriyle Tercüme-i Hâli* (İstanbul: Nadir Eserler Kütüphanesi Demirbaş nr. NEKTY10789, 1888-1892), 3; İbnülemin Mahmud Kemal İnâl, *Son Sadrazamlar* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982), II, 315.

⁸⁰ M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2011), 205-206.

⁸¹ Ali Akyıldız, "Osmanlı Saltanat Veraseti Usulünü Değiştirme ve Sultan Abdülaziz'in Yusuf İzzeddin Efendi'yi Veliht Yapma Çabaları," *Saray, Harem ve Mahrem*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2019), 203-228; Çakmak, *Mehmed Esad Safvet Paşa*, 80.

⁸² Çakmak, *Mehmed Esad Safvet Paşa*, 80.

⁸³ BOA, HR.TO, 508/11.

⁸⁴ BOA, HR.TO, 508/17; Louis Amiable, *De La Situation Maçonnique a Constantinople, En Grece et En Italie*, J. Remondet-Albin (France: 1895), 9.

⁸⁵ BOA, HR.H, 531/20; 531/21; HR.TO, 492/35.

⁸⁶ BOA, HR.H, 531/23, lef 2.

⁸⁷ BOA, HR.TO, 492/70.

alınmasını gerektirebileceği de sefarete hatırlatılmıştır.⁸⁸ Duruşma günü Stampa ne kendisi gelmiş ne de bir temsilcisini göndermiştir. Bunun üzerine İtalya elçiliğine yeni bir tahkim komisyonu kurulması önerileri götürülmüş, ancak bu teklife sıcak bakmayan sefaretin 21 Ekim günü tekrar toplanacak olan mahkemeye iştirak etmemesi hâlinde Stampa'nın gıyabında verilecek hükme en azından rıza göstermesi sağlanmaya çalışılmıştır.⁸⁹

Bütün bunlar olurken Stampa'nın yayımladığı tezyif risalesinden haberdar olan Süleyman Efendi, *Tahkim Mahkemesinde Devam Eden Davada Davalı A. G. Stampa'ya Karşı Davacı Süleyman Efendi'ye Ait Bildiri* (Memoire pour Suleyman Effendi, demandeur contre A. G. Stampa défendeur, dans l'instance pendante devant le tribunal arbitral) başlıklı Fransızca 51 sayfalık bir broşür kaleme aldırılmıştır. Bir nüshasına İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi Risaleler Veri Tabanı'nda rastlanan bu metinde davanın tarihsel seyri ağırlıklı olarak Süleyman Efendi'nin zaviyesinden ve meseleye ilişkin belgeler neşredilerek açıklanmıştır. Stampa tarafından yayımlatılan broşür hakkında sert eleştiriler de yapılarak keyfi olarak düzenlendiği, çarpıtılmış ve sahte bilgilerden meydana geldiği somut veriler eşliğinde ileri sürülmüştür.⁹⁰

Stampa ise İtalya Konsolosluğu hakimine gönderdiği 28 Kasım tarihli bir yazısında “*düvel-i ecnebiyye tebaasından hiçbirine devlet-i aliyyeden olan müddeasının yedinde senedat-ı sahiha bulunmadıkça mehakim-i devlet-i aliyyeye celp edilmemesi ve müddesi olan şahsın davasının dahi istima olunmaması muahadat-ı mevcude iktizasından*” bulunduğunu gerekçe göstererek Ticaret Meclisi'ne gitmeyi reddetmeye devam etmiştir. Diğer bir deyişle İtalya ve Osmanlı Devleti arasında geçmişte yapılan ahidnameleri kanıt olarak göstererek davanın yeniden görüşülmesine muhalefet etmiştir. Aynı yazıda kançılara sandığına bıraktığı 2.398 sterlin 18 şilin 5 pens ile dava masrafının karşılığı olarak 13 İtalya lreti hatırlatmıştır.⁹¹ Bunun üzerine İtalya ile 1866 yılında diplomatik görüşmeler yeniden başlamıştır. Süleyman Efendi, avukatı Louis Amiable aracılığıyla yeni bir protesto kaleme aldirarak, ilk olarak Stampa tarafından konsolosluk sandığına bırakılan meblağın Ticaret Meclisi hüküm verinceye kadar elçilikte korunmasını; ikinci olarak da tüccara ait iflas sandıklarının meclise gönderilerek iflasın hükümsüz kabul edilmesini istemiştir. Aksi hâlde meydana gelecek zararın İtalya elçiliğinden talep edileceğini aktarmıştır.⁹²

Mayıs 1866'da meseleyi tekrar ele alan İtalya Danıştay, Ticaret Meclisi'nin davayı en baştan incelemesi gerektiğini belirtmiştir.⁹³ Bu arada Âli Paşa İtalya yetkililerine bir bildirimde bulunarak konsoloslukta tutulan meblağın Babıalı veya elçiliğe transferini istemiştir.⁹⁴ Yaklaşık bir yıl daha sürüncemede kalan dava, Aralık 1867'de Stampa'nın ikametgâhını tahliye etmeye kalkışmasıyla yeniden alevlenmiştir. Davanın bir müddet

⁸⁸ BOA, HR.H, 531/24.

⁸⁹ BOA, HR.TO, 492/83; 492/78; 276/52; 535/85; HR.H, 531/27; 531/26.

⁹⁰ Memoire Pour Suleyman Effendi, 48.

⁹¹ BOA, HR.TO, 508/27.

⁹² BOA, HR.TO, 508/86.

⁹³ BOA, HR.H, 531/34; 531/35; 531/36; HR.TO, 103/5.

⁹⁴ BOA, HR.H, 531/40.

daha gecikmesine sebep olabilecek böyle bir gelişmeyi sezen Hariciye Nazırı Fuad Paşa, İtalya Devleti'ni uyarmıştır.⁹⁵

Mahkeme ilamı dikkate alınmayan İngiliz yargıç Francis ise ancak Ekim 1868'de bir yazı yazarak verdiği kararın Babıali tarafından neden reddedildiğini sormaya cesaret etmiştir. Hariciye Vekili Safvet Paşa tarafından kendisine gönderilen cevapta, yaptığı yargılamanın usulen yasalara aykırı olduğu ve kişisel bir nedenin bulunmadığı belirtilmiştir.⁹⁶

Stampa Davası sürüncemede kaldığı 1869 yılından itibaren Osmanlı basının da alayına uğramıştır. Şehzade Murad Efendi ile dostluğu bilinen Namık Kemal'in *Hürriyet Gazetesi*, davanın o tarihe kadar seyrine dair şu ifadelerle yer vererek başlangıçta çözülebilecekken tabiri caizse yılan hikayesine dönüşmesini Ticaret Meclisi Reisi Münif Efendi'nin basiretsizliğine yormuştur:

“Sultan Abdülmecid’in kadınlarından ve bir şehzade-i zişanın validesi, bir zaruret hasebiyle yedi sekiz bin keselik mücevheratı rehnederek mahud Istamp’a dan dört yüz bu kadar bin kuruş istikraz eder. Senedine vadenin hululünde para iade olunmazsa rehin satılarak deynin tesviyesiyle fazlasının sahibine itası dercedilir. Mühlet yaklaşınca beri taraftan ne kadar ikdam olunduyse da işin tesviyesi mümkün olamaz. Istamp’a inkiza-yı müddete kadar görünmez; dükkanında ararlar bulunmaz. Nihayet mühlet geçer geçmez, eşyayı sattığını ihbar eder. İş mahkeme-i ticarete düşer. Istamp’a eşyayı sattığına dair birtakım sahte kağıtlar tedarik eder. Onunla alacağını mahsup ettikten sonra yüz yüz elli bin kuruş daha ita ederek rehni kapatmak ister. O zaman mezkûr mahkemede reis olan Münif Efendi, Istamp’a’ya dostluğundan mıdır, yoksa zaten tayin-i hakkda olan aczinden midir, her nedense gâsiba müsaid bir ilam verir. Fakat hakk pek bedahatte ve kaybolan para hayliden hayli ağır olduğundan davanın ardı bırakılmaz. Nihayet Ticaret ilamını nakzeder. Istamp’a’nın dayatması üzerine Âli Paşa yıllarca uğraşarak davayı bin türlü kıyafete koyduğu ve hatta, İtalya ulema-yı hukukunun fasl-ı müdde’a etmesi gibi hayal ve hatıra gelmez surette devletin hakkını izaa [zayı] edecek bir hâle dahi muvafakat eylediği hâlde hiçbir şey yapmağa muktedir olamadı. Nihayet Istamp’a o kadar parayı bel eyledi [yuttu]. Böyle saraya müteallik bir davanın geldiği hâlde bakılsın da hukuk-ı âdiyyenin Ticaret’çe nasıl görüldüğü mukayese edilsin.”⁹⁷

Namık Kemal *İbret* gazetesinde yazdığı “Muahedat ve Hukuk” başlıklı 18 Kasım 1872 tarihli yazısında da davaya değinmiştir. Osmanlı Devleti’nin yabancılara verdiği imtiyazlardan dolayı bu gibi davaların çözülemediğini aktardıktan sonra hakkındaki kararlara rağmen Stampa’nın İstanbul sokaklarında elini kolunu sallayarak dolaşmaya devam ettiğini şu cümlelerle tarihe not düşmüştür:

“Mesela mahud Stamba saray-ı hümayundan dört-beş yüz bin kuruş mukabilinde mühür altında olarak yedine terhin olunan sekiz-on kese kıymetli mücevheratı vadenin hitamından bir gün evvel matlubu olan akçe ayağına getirilmiş iken mağazasında bulunmadı. Ertesi gün mücevheratın satıldığını beyan eyledi. Sahibi hazır olmadan mührü fekk ettiği için

⁹⁵ BOA, HR.H, 531/42.

⁹⁶ BOA, HR.H, 531/39; HR.TO, 244/83.

⁹⁷ *Hürriyet* nr. 30 (18 Ocak 1869): 6. Noktalama işaretleri ve açıklamalar tarafımızdan eklenmiştir.

gâsıb cezası çekmek lazım gelirken sefaret kuvvetiyle on iki sene davayı süründürdü. Hakemler tayin ettirdi. Tâbi olduğu İtalya Devleti'nin avukatlarına müracaat olundu. Mahkeme-i Ticaret'e bin bela ile o kadar müddet içinde üç-dört kere ancak celb olunabildi. Hakkında müteaddit ilamlar verildi. Dava arasında tuttu bir de calı [düzmece] iflas ilan eyledi. O kadar parayı batırdı. Hâlâ sellemehüsselam İstanbul sokaklarını gezip duruyor. Eğer imtiyazat-ı ecnebiyye mevcut olmasaydı, bir Osmanlı İtalya sefaretinden bu yolda bir mal dolandırabilir miydi?"⁹⁸

Ticaret Meclisi nihayet 1872 yılında dava hakkında butlan kararı vererek Stampa'nın Süleyman Efendi'ye mücevherlerin değeri olarak belirlenen 2 milyon kuruşu faiz ve masraflarıyla birlikte ödemeye mahkûm eder. Fakat hükmün icrası kabil olmaz. Zira Antonio Stampa iflasını bahane ederek Ocak 1873'te Şehzade Murad Efendi'ye başvurup ödemesi gereken meblağın affını rica etmiştir.⁹⁹ Murad Efendi ise Babıali'ye gönderdiği arzuhalinde serzenişte bulunmuştur. Adının davada geçirilmesine izin vermesinin sebebinin adalete katkı sağlayacağına duyduğu inançtan kaynaklandığını belirtmiştir. 12 yıldır çözülemeyen dava süresince hakkında yayımlanmadık bir şeyin kalmadığını ve meselenin muallakta kalmasında başka etkenlerin de bulunduğunu ifade etmiştir. Burada başka etkenlerden neyi kastettiğini açıklamamıştır. Ancak Stampa'nın iflasını ilan ettiği tarihte parasını alabilecekken sarf-ı nazar etmesinin, iflası hakkındaki beyanlarıyla çeliştiğine dikkat çekerek, buna dair şüpheler giderilmeden bir kanaat belirtmekten kaçındığını kaydetmiştir. Bunun üzerine Hariciye Nezareti'nden Stampa'nın iflasına ilişkin ayrıntılı bir raporun gönderilmesi istenmiştir.¹⁰⁰

Söz konusu evrak Mayıs 1873'te Hazine-i Hassa Nezareti'ne ulaştırıldıktan sonra Şehzade Murad Efendi ile de paylaşılmıştır. İflasın kanıtsallığı (*mevsukiyet*) tasdik edilmiş ve gereğinin yapılabilmesi amacıyla yeniden nezarete iade edilmiştir.¹⁰¹ Bu arada Süleyman Efendi'nin Altıncı Daire-i Belediye'den Stampa'nın kendisi veya şirketi adına dükkân, ev vs. vergisi alınıp alınmadığının araştırılmasını istediği bilinmektedir.¹⁰² Ayrıca Aralık 1873'te avukatına kaleme aldirdığı bir layihada Stampa'nın Ticaret Meclisi kararınca tutuklanıp hapsedilmesini isteyen Süleyman Efendi, alacağı olan 2 milyon kuruşun tamamı olmasa dahi konsolosluk sandığına bırakılan kısmının kendisine ödenmesini talep etmiştir.¹⁰³ İtalya elçiliği ise yazdığı cevabında, Stampa'nın iflası üzerine alacaklılarına para veremez hâle geldiğine ısrarla dikkat çekerek, bu şahıslardan hangisine sandıktaki paranın verileceğini sormuştur.¹⁰⁴

Tespitlerimize göre Süleyman Faik Efendi'nin söz konusu meblağı kesin olarak alıp almadığına dair bir kanıt bulunmamaktadır. Bununla beraber dava ile ilgili Osmanlı

⁹⁸ *İbret* nr. 55 (18 Kasım 1872, 6 Teşrinisani 1288): 2.

⁹⁹ BOA, Hariciye, Mektûbî Kalemî (HR.MKT), 772/96. Noktalama işaretleri ve açıklamalar tarafımızdan eklenmiştir.

¹⁰⁰ BOA, HR.H, 531/43.

¹⁰¹ BOA, HR.MKT, 790/4.

¹⁰² BOA, HR.MKT, 775/73.

¹⁰³ BOA, HR.H, 531/44, lef 3.

¹⁰⁴ BOA, HR.H, 531/44, lef 5; 531/45.

Arşivi'nde gözden geçirilen belgelerin 1874 yılının nihayetinde sonlandığı ve bu tarihten sonra bir kayda tesadüf edilmediğı anlaşılmaktadır. Bundan dolayı, bilimsel temeli olmayan çıkarımlarda bulunmak yerine, davanın makaledeki serüveninin bu tarih itibarıyla sınırlandırılması uygun görülmüştür. Belgelerden yola çıkılarak ancak davanın diplomatik ve hukuki açıdan söz konusu sınırlı süre zarfında bir fiyasko olarak nitelendirilebileceğı söylenebilir.

Sonuç

10 yıldan uzun bir süre Osmanlı-İtalya ilişkilerine damgasını vuran Stampa Davası (1860-1874), basit bir yargı krizinden öte Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda karşılaştığı yapısal sorunları ağırlıklı olarak bünyesinde barındıran numune bir vakadır. Oğlu Şehzade Murad Efendi'nin tahta çıkmasını büyük bir arzuyla bekleyen Şevkiefsar Kadınefendi'ye ait mücevherlerin Kahvecibaşı Süleyman Faik Efendi aracılığıyla İtalyan tüccar Antonio Giulio Stampa'ya rehin verilmesiyle başlayan dava, en başta Sultan Abdülmecid devrinde örneğine pek sık rastlanan hanedan üyelerinin aşırı borçlanmalarına dair tipik bir örnektir.

1861 yılının sonlarına doğru mahkemeye taşınan davanın birkaç nedenden ötürü fiyaskoya dönüştüğü iddia edilebilir. Bunlardan birincisi, kanaatimize göre Namık Kemal'in eleştirilerinde de gözleneceği üzere kapitülasyon rejimidir. İtalya tebaasına geçmişte verilen ticari ve ekonomik imtiyazlar, bu davada Stampa'nın bir türlü cezalandırılmaması örneğinde görüldüğü gibi, davalık olan şahısların mahkeme karşısına çıkarılmalarından yargılanmalarına kadar geçen tüm aşamalarda tesirli olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin çaresizliğinin altında yatan ikinci gerekçe ise İtalyan tüccarın Osmanlı topraklarından Fransa ve İngiltere'ye kadar yayılan uluslararası bir ticari krizden etkilenip bir müddet sonra iflasını ilan etmesidir. Osmanlı makamlarının uzunca bir süre itimat göstermedikleri bu gelişme ancak 1873 yılında, yani davanın on yılı aşkın bir süre uzamasından sonra kabullenilmiştir.

Anlaşmazlığın çözülmesinde yaşanan başarısızlığın ardındaki üçüncü husus da hanedan içi rekabettir. Zira hadisenin cereyan ettiği tarihlerde bir tarafta oğlu Şehzade Murad Efendi'nin tahta geçmesini arzu eden Şevkiefsar Kadınefendi figürü varken, öte yanda oğlu Yusuf İzzeddin Efendi'yi veliaht yapmak için çabalayan Sultan Abdülaziz bulunuyordu. 10 küsur yılı aşkın sürenin ardından davanın çözülebilmesi için padişahın devreye girdiğine dair bir ize tesadüf edilmemesi, söz konusu rekabetin üstü kapalı bir emaresidir. Aksine, Sultan'ın Safvet Paşa'nın Paris elçiliğine atanmasında olduğu gibi davayı olumsuz etkileyecek bir müdahalede bulunduğu da vakidir ki, bu husus hanedan içi problemlerin davaya yansması olarak telakki edilebilir.

Sultan Aziz'in bu davranışları kuşkusuz devlet adamlarını da etkilemiştir. Dönemin en kudretli isimlerinden Âli Paşa dışında, davaya ilgi gösteren ricalin azlığı bir ölçüye kadar hanedan içi rekabetin kurbanı olmamalarına atfedilebilir. Bir başka yönüyle de bu çekince, Sultan Abdülmecid döneminde aşırı noktalara varan saray harcamalarına sessiz bir tepki olarak değerlendirilebilir. Her hâlükârda Stampa Davası hanedan men-supları kadar devletin imajını da sarsan bir gelişme olmuştur.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın Committee on Publication Ethics (COPE)' in tüm şartlarını ve koşullarını kabul ederek etik görev ve sorumluluklara riayet ettiğimi beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmayla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Declaration

I declare that this study is original; that I have acted by the principles and rules of scientific ethics at all stages of the study, including preparation, data collection, analysis, and presentation of information; that I have cited sources for all data and information not obtained within the scope of this study and included these sources in the bibliography; that I have not made any changes in the data used, and that I comply with ethical duties and responsibilities by accepting all the terms and conditions of the Committee on Publication Ethics (COPE). I hereby declare that if a situation contrary to my statement regarding the study is detected, I agree to all moral and legal consequences that may arise.

Hakem Değerlendirmesi

: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması

: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek

: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review

: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest

: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support

: The authors declared that this study has no financial support.

Kaynakça

T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Hariciye, Hukuk Kısmı (*HR.H*): 530/10; 530/12; 530/13; 530/15; 530/16; 530/17; 530/20; 530/21; 530/22; 530/23; 530/24; 530/25; 530/27; 530/28; 530/29; 530/30; 530/31; 530/32; 530/33; 530/34; 530/34-1; 530/40; 530/41; 530/42; 530/43; 530/46; 530/47; 530/49; 530/58; 531/1; 531/8; 531/10; 531/13; 531/15; 531/16; 531/17; 531/20; 531/21; 531/23; 531/24; 531/26; 531/27; 531/34; 531/35; 531/36; 531/39; 531/40; 531/42; 531/43; 531/44; 531/45.

Hariciye, Siyasi (*HR.SYS*): 788/1.

Hariciye, Tercüme Odası (*HR.TO*): 103/5; 244/83; 276/11; 276/34; 276/52; 441/54; 473/6; 490/20; 492/35; 492/70; 492/78; 492/83; 494/48; 508/11; 508/17; 508/26; 508/27; 508/86; 535/85.

Hariciye, Londra Sefareti (*HR.SFR.3*): 81/57.

Hariciye, Mektûbî Kalemi (*HR.MKT*): 671/82; 772/96; 775/73; 790/4.

Telif, Neşir ve Tetkik Eserler

Ahmed Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*. Haz. Yusuf Halaçoğlu. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980.

Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir 13-20*. Haz. Cavid Baysun. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1960.

Akar, Şevket Kâmil-Hüseyin Al. *Osmanlı'dan Günümüze Galata Borsası 1830-1873*. İstanbul: Borsa İstanbul, 2013.

Akar, Şevket Kâmil ve Hüseyin Al. "Osmanlı Maliyesinde Kısır Döngü ve 1861 Ticari Krizi." *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* Sayı 18 (2008): 51-86.

Akyıldız, Ali. *Mümin ve Müsrif Bir Padişah Kızı Refia Sultan*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2015.

Akyıldız, Ali. *Osmanlı Merkez Bürokrasisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.

Akyıldız, Ali. *Para Pul Oldu*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

Akyıldız, Ali. "Osmanlı Saltanat Veraseti Usulünü Değiştirme ve Sultan Abdülaziz'in Yusuf İzzeddin Efendi'yi Veliaht Yapma Çabaları." *Saray, Harem ve Mahrem*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2019.

Alderson, A. D.. *The Structure of the Ottoman Dynasty*. Oxford: Clarendon Press, 1956.

Amiable, Louis. *De La Situation Maçonnique a Constantinople, En Grece et En Italie*. France: J. Remondet-Albin, 1895.

Balcı, Sezai. *Babîâli Tercüme Odası*. İstanbul: Libra Yayıncılık, 2013.

Çakmak, Hasan Ali. *Bâbîâli'de Bir Ömür: Mehmed Esad Safvet Paşa*. İstanbul: Timaş Akademi, 2023.

- Çakmak, Hasan Ali, “Fransız Maliyeci Marquis de Ploeuc’ün İstanbul Serüveni (1859-1867).” *Aşk ile Çalışan Yorulmaz: Ali Akyıldız Armağanı*, ed. Mehmed Yaşar Ertaş, İlhami Yurdakul ve Ömerül Faruk Bölükbaşı. İstanbul: Timaş Yayınları, 2023.
- Çakmak, Hasan Ali. “İngiliz Maliyeciler Lord Hobart ve Morgan Hugh Foster’ın İstanbul Serüveni (1861-1863).” *Hazine-i Evrak* Sayı 7 (2025): 177-203.
- Çakmak, Hasan Ali. *Meclis-i Âli-i Hazâin: Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri 1860-1866*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2023.
- Erten, Fatma, “Osmanlı Devleti’nde Modernleşme Hareketleri Sürecinde Bir Maarif Nazırı: Münif Paşa ve Tasavvurları.” *Çağdaşlaşan Osmanlı Eğitimi Üzerine Seçilmiş Yazılar*, ed. Hasan Ali Çakmak. Konya: Çizgi Kitabevi, 2025.
- Hulkiender, Murat. *Bir Galata Bankerinin Portresi: George Zarifi (1806-1884)*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2003.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal. *Son Sadrazamlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982.
- Kuntay, Mithat Cemal. *Namık Kemal: Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında Cilt I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- Manav, Nursel. *Osmanlı Maliyesi ve Baltazziler*. İstanbul: Libra Yayıncılık, 2019.
- Memoire pour Suleyman Effendi, demandeur contre A. G. Stampa defendur, dans l'instance pendante devant le tribunal arbitral*. Constantinople: Imprimerie Centrale, 1865.
- Osmanlı Mali İstatistikleri Bütçeler 1841-1918*. Haz. Tevfik Güran. Ankara: İstatistik Enstitüsü, 2003.
- Sadr-ı Esbak Mehmed Esad Safvet Paşa’nın Hidemat-ı Saltanat-ı Seniyye’de Sebmeden Memuriyetleriyle Tercüme-i Hâli*. İstanbul: Nadir Eserler Kütüphanesi Demirbaş nr NEKTY10789, 1888-1892.
- Sunay, Serap. *Hemşinli Mehmed Ali Paşa*. İstanbul: Timaş Akademi, 2023.
- Terzi, Arzu. *Saray Mücevher İktidar*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
- Tozduman Terzi Arzu. *Hazine-i Hassa Nezareti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000.
- Uluçay, M. Çağatay. *Padişahların Kadınları ve Kızları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2011.
- Yerasimos, Stefanos, Çev. Babür Kuzucu. *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye: Tanzimat’tan I. Dünya Savaşı’na*. İstanbul: Gözlem Yayınları, 1975.
- Yetiş Doğan, Esmâ Gül. *Osmanlı İç Borçlanma Sisteminde Modernleşme 1839-1881*. İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları, 2022.

Süreli Yayınlar

Hürriyet, nr. 30 (18 Ocak 1869): 6.

İbret, nr. 55 (18 Kasım 1872, 6 Teşrinisani 1288): 2.